

Sedan TIFF nr 2/2012 har läsarna haft möjlighet att följa med på en resa genom vårt militärhistoriska arv i en helt unik serie där respektive museum får möjlighet att presentera sin del av arvet. I TIFF jubileumsnummer får vi nu en liten rekapitulation av bakgrund och syfte till denna uppskattade artikelserie från SMHA. Vi har nu hunnit nästan halvvägs på vår resa och i det här numret hittar du det nionde avsnittet; den intressanta historien om våra krigsflygfält (se sidan 58-63). Spännande fortsättning följer för alla TIFF-läsare!

Arvet efter kalla kriget

Avvecklingen av det svenska invasionsförsvaret har inneburit att militära anläggningar och verksamheter numera ingår i det svenska kulturarvet. Tidigare hemliga befästningar, flygfält, berggrum och regementsområden är nu öppna för allmänheten och utgör nya källor till kunskap om en ständigt aktuell period.

Text: Anders Wesslén,
Sveriges militärhistoriska arvs kansli
och Jan Sandin, KamraToff.
Foto: SMHA

1900-talet har beskrivits som ett blodigt drama i tre akter. För precis 100 år sedan drabbade världens stormakter samman i det första världskriget, och för 75 år sedan inleddes det andra. Kalla kriget var det tredje världskriget som aldrig bröt ut. Namnet tillämpas på perioden från 1945 fram till Sovjetunionens upplösning 1991. Mellan de USA-ledda västmakterna och östblocket av kommunistländer stod Sverige, en stat som förklarade sig alliansfri i fredstid och neutral i krigstid. Neutralitetspolitikens trovärdighet krävde ett starkt försvar. Erfarenheter från andra världskriget medförde att den svenska regeringen villigt lade ner stora resurser på sitt lands försvarsförmåga.

15,2 cm torndubbelpjäs m/51 vid Hemsö fästning.

Sverige skulle bli så gott som självförsörjande vad gäller krigsmateriel. Den svenska ekonomin gick på högvarv under 1950- och 60-talen vilket möjliggjorde betydande investeringar i samtliga tre försvarsgrenar. Särskilt det svenska flygvapnet blev föremål för en omfattande upprustning och kom endast att överträffas av stormakternas. I och med Berlinmurens och Sovjetunionens fall förändrades det säkerhetspolitiska läget på ett helt avgörande sätt. I Sverige flyttades fokus stegvis från att försvara det egna landets

gränser till fredsbevarande och säkerhetsrelaterade insatser utomlands. Det enligt samtida politiska beslutsfattare överdimensionerade invasionsförsvaret omvandlades till ett mindre, internationellt orienterat insatsförsvar.

Tanken var att försvaret skulle minska i kvantitet men på samma gång öka i kvalitet. Militära anläggningar såsom befästningar, flygfält och mobiliseringsförråd sågs plötsligt som överflödiga eller föråldrade. Från sekelskiftet 2000 skedde avvecklingen i ett rasande tempot.

Miljöscen från Försvarsmuseum Boden.

Ytterligare förband strök med i det som kallats för ”regementsslakten”. Militären utrymde några av de sista hemliga bergrummen och forten som tillsammans utgjort vidsträckt försvarslinjer. De militära baserna kom att bli mer eller mindre välbevarade minnen från en tid då krigshotet var omedelbart – en tid då kriget, och inte klimatet, betraktades som mänsklighetens farligaste fiende. Första och andra världskriget satte världen i brand, det kalla hotade att förgöra den helt.

Förvalta arvet efter kalla kriget

År 2005 tillsattes en statlig utredning – *Försvar i förvar* – som hade i uppgift att hitta formerna för att bevara och förvalta Sveriges militärhistoriska arv. Ett par år senare fattade Riksdagen ett beslut som öronmärkte 30 miljoner kronor varje år i stöd till särskilt utvalda museer och anläggningar med militär inriktning.

Sveriges militärhistoriska arv.

En förutsättning var att det enskilda museet är av nationellt intresse, att det speglar en mer allmängiltig del av det svenska försvaret under den aktuella perioden.

Sedan den 1 januari 2009 leder Statens försvarshistoriska museer och Statens maritima museer det gemensamma nätverket Sveriges

Undersökning av bandvagn m/48.

militärhistoriska arv (SMHA) som består av 24 museer. Museimyndigheterna delar ut statsbidrag till verksamheterna samt till olika typer av projekt.

SMHA kansli på Riddargatan 13 i Stockholm erbjuder stöd till nätverksmuseerna, genom marknadsföring, registrering, hantering och transport av föremål, i utformning och produktion av utställningar och pedagogiska koncept, samt i säkerhetsrelaterade frågor. Kansliet bedriver samverkan med andra museiföreningar, organisationer och med Försvarsmakten, producerar handledningar, broschyrer och referenslitteratur samt deltar i mässor, konferenser och genomför publika evenemang.

Museerna är spridda över hela landet – från Abisko i norr till Kristianstad i söder – och berättar huvudsakligen om Sveriges försvar under kalla kriget. Många har en specialinriktning som artilleri, sjöstridskrafter, stridsfordon, flyg eller infanteri. Andra visar upp fasta anläggningar som fästningar, kustbatterier eller berghangarer. Några av dem berättar även om äldre tider. Det handlar om att ge en någotsånär heltäckande bild av det militära Sverige under framförallt 1900-talets senare hälft. Vad ett museum inte klarar av, klarar drygt tjugo museer desto bättre. ■

Pedagogisk tankeverksamhet.